

1. Az ókor

1.1 Vallás és kultúra az ókori Keleten

Középszint

Vallások:

- a többistenhit jellemző vonásai (a tanultak közül a sumer, az egyiptomi vagy a kínai többistenhívő vallás szolgálhat példaként),
- az egyistenhit jellemzői.

Kultúra:

- Mezopotámia: agyagtábla – ékírás; toronytemplom,
- Egyiptom: piramisok, hieroglifa,
- Fönícia: hangjelölő betűírás,
- India: Buddha,
- Kína: Nagy Fal, cseréphadsereg.

1.2 A demokrácia kialakulása Athénban

Középszint

Az athéni demokrácia:

- a kleiszthenészi alkotmány lényege (a területi elv),
- az athéni társadalom és a politikai jogok,
- a legfontosabb politikai intézmények (népgyűlés, ötszázak tanácsa, sztratégoszok, cserépszavazás) működése.

1.3 A római köztársaság virágkora és válsága, az egyeduralom kialakulása

Középszint

A köztársaság válsága:

- a hódítások gazdasági–társadalmi hatása,
- reformkísérletek – a Gracchusok,
- a hadsereg reformja – Marius,
- polgárháború és rabszolgafelkelések,
- Caesar diktatúrája.

1.4 Az antik hitvilág, művészet, tudomány

Középszint

A görög hitvilág:

- jellemző vonások (sokistenhit, emberalakúság, az istenek „illetékességi területe”),
- a legfontosabb istenek (Zeusz, Héra, Apollón, Pallasz Athéné, Hermész, Poszeidón, Árész, Aphrodité).

Kimagasló kulturális emlékek:

- az athéni Akropolisz – Pheidiász szobrászati tevékenysége,
- a görög színház,
- az alexandriai világítótorony.

A római építészet: néhány konkrét építmény (pl. Róma – Colosseum, Nimes – vízvezeték) felismerése.

Pannónia római emlékei:

- a provincia stratégiai jelentősége – a limes,
- katonai táborok és polgárvárosok,
- a római életmód emlékei a városokban (amfiteátrumok, fürdők, utak, vízvezetékek).

1.5 A kereszténység kialakulása és elterjedése

Középszint

A kereszténység fő tanításai:

- az egyistenhit, a szeretet főparancsa és az üdvösség reménye,
- a legfontosabb forrás: az Újszövetség (az evangéliumok és a levelek).

1.6 A népvándorlás, az antik civilizáció felbomlása

Középszint

A birodalom nyugati felének válsága:

- a gazdaság és a társadalom átalakulása,
- a birodalom kettéosztása.

A népvándorlás:

- jellemzői, főbb mozzanatai,
- következményei.

A nyugat-római birodalom bukása

A középkor

2.1 A feudális társadalmi és gazdasági rend jellemzői

Középszint

A középkori uradalmak jellemző vonásai:

- az uradalom részei és az önellátó gazdálkodás,
- a jobbágyi viszony jellemzői,
- a jobbágyi szolgáltatások fajtái.

A mezőgazdasági technika fejlődése:

- új mezőgazdasági találmányok és eljárások (nehézeke, szügyhám, háromnyomásos – gazdálkodás),
- terményfelesleg és népesség-növekedés.

2.2 A nyugati és keleti kereszténység

Középszint

Az egyház politikai szerepe a nyugati kereszténységben X–XI. század.

- a pápaság a reformok élén (a clunyi reformok),
- az egyházszakadás,
- a papság és a császárság küzdelmei,
- a kereszties hadjárat meghirdetése,
- az eretnek mozgalmak és a kolduló rendek (ferencesek, domonkosok).

2.3 Az iszlám vallás és az arab világ

Középszint

A vallás kialakulása:

- Arábia társadalmi és gazdasági jellemzői,
- Mohamed fellépése, életének főbb eseményei.

A tanítás:

- az öt pillér – szigorú egyistenhit és a vallás gyakorlása,
- a Korán és a Koránon alapuló jog,
- az állami és az egyházi hatalom egysége.

2.4 A középkori városok

Középszint

A középkori város jellemzői:

- a telepítő tényezők (igazgatási, egyházi székhely, vásárközpont, közlekedési csomópont),

- önkormányzat (adó, választott tisztségviselők, városi jogok),
- a város külső képe (falak, kapuk, szűk utcák, városháza, templom).

2.5 Egyházi és világi kultúra a középkorban

Középszint

A román és a gótikus stílus:

- jellegzetes építmények: katedrálisok, várak, kolostorok,
- a stílusjegyek (román: dongaboltozat, zömök falak, lőrésszerű ablakok; gót: csúcsíves boltozat, mérműves ablakok, fény, égre törő tornyok).

A lovagi kultúra:

- lovagi magatartás: lovagi erények (hősiesség, bölcsesség, önmérséklet),
- a lovagi életmód: a lovagi torna, a lovagi költészet és a szerelem.

2.6 A humanizmus és a reneszánsz Itáliában

Középszint

A humanizmus és a reneszánsz jellemző vonásai, nagy alkotói:

- az antik irodalom és művészet újjászületésének igénye,
- emberközpontú világkép (a természet és az emberi test felfedezése; a perspektíva).

2.8 Az Oszmán Birodalom terjeszkedése

Középszint

Az oszmán berendezkedés:

- minden föld a szultáné,
- adománybirtokok – szpáhik,
- zsoldosok – janicsárok.

A hódító birodalom:

- Kisásziából a Balkánra (Bulgária, Szerbia és a román fejedelemségek meghódítása),
- Konstantinápoly eleste,
- Szulejmán hódításai (Magyarország, 1526.).

3. A középkori magyar állam megteremtése és virágkora

3.1 A magyar nép őstörténete és vándorlása

Középszint

A magyar nép vándorlásának főbb állomásai:

- Magna Hungária, Levédia, Etelköz,
- a környező népek kulturális hatásának néhány eleme.

3.2 A honfoglalástól az államalapításig

Középszint

A honfoglalás:

- a Kárpát-medence közvetlenül a honfoglalás előtt: frankok, szlávok,
- a honfoglalás (895–907.).

Társadalom és életmód:

- a társadalom tagolódása (törzs- és nemzetségfők, fegyveres kíséret, szolgálatra kényszerített szabadok),
- jellegzetes mesterségek (pl. ötvös, kovács, íjkészítő) és az életmód egyes elemei (pl. jurta, viselet).

Géza fejedelemsége:

- a törzsfők-nemzetségfők hatalmának megtörése,
- a külpolitikai váltás,
- Géza és a kereszténység.

István állama:

- az uralom megszilárdítása és a keresztény királyság létrejötte,
- a királyi vármegyerendszer megszervezése és működése,
- az egyházszerzés.

3.3 Az Árpád-kor

Középszint

Az új berendezkedés:

- a királyi birtokok eladományozása és következményei,
- a szerviensek mozgalma és az Aranybulla,
- a változások mérlege.

A tatárjárás és következményei:

- IV. Béla politikája a tatárjárás előtt,
- a tatár támadás, a pusztítás mérlege,
- IV. Béla reformjai
  - várépítés,
  - várospolitikai,
  - kunok letelepítése.

3.4 Társadalmi és gazdasági változások Károly Róbert, Nagy Lajos, Luxemburgi Zsigmond idején

Középszint

Károly Róbert gazdaságpolitikája:

- pénzügyi reformok,
- kereskedelmi útvonalak, kivitel,
- a kapuadó.

A magyar városfejlődés:

- a városok három típusa (szabad királyi város, bányaváros, mezőváros),
- az Anjouk és Zsigmond várospartoló politikája.

3.5 A Hunyadiak

Középszint

Hunyadi János harcai a török ellen:

- a hosszú hadjárat és a várnai csatavesztés,
- a rigómezei vereség és a nándorfehérvári győzelem.

Hunyadi Mátyás:

- család, személyes tulajdonságok,
- Mátyás állama: szakszerűsödő hivatalnokszerkezet, növekvő adók,
- a zsoldoshadsereg; aktív védelem a török ellen.

3.6 Kultúra és művelődés

Középszint

Művészeti emlékek az Árpád- és Anjou korszakban:

- a román és a gótikus stílus néhány jellemző épülete (pl. Ják, Esztergom, Diósgyőr, Kassa),
- ötvösművészet és szobrászat (pl. koronázási jelvények, a Kolozsvári testvérek Szent György szobra, a budavári gótikus szoborlelet).

4. Szellemi, társadalmi és politikai változások az újkorban

4.1 A nagy földrajzi felfedezések és következményei

Középszint

A nagy földrajzi felfedezések állomásainak bemutatása:

- a felfedezések legfőbb mozgórugói, legfontosabb előzményei,
- a nagy fedezések menetének bemutatása térképhasználattal (a legjelentősebb portugál utak: Afrika, India, Távol-Kelet, a Föld körbehajózása; a spanyol utak: Amerika felfedezése és leigázása).

A földrajzi felfedezések legfontosabb következményeinek áttekintése:

- a spanyol és a portugál gyarmatosítás területei és legfőbb jellemzői (rablógazdaság, rabszolgaság, hittérítés),
- a kialakuló interkontinentális kereskedelem legfőbb árucikkeinek és útvonalainak bemutatása, valamint a gyarmatosítás legfőbb gazdasági és politikai hatásai Európa életére (nemesfémözön, spanyol nagyhatalmosság).

4.2 Reformáció és katolikus megújulás

Középszint

A reformáció főbb irányzatai:

- a reformáció születésének közvetlen okai és főbb eseményei,
- a reformáció főbb irányzatai: a legfontosabb lutheri és kálvini tanok,
- a reformáció elterjedése Európában.

A katolikus megújulás, az ellenreformáció: az ellenreformáció kibontakozása, a katolikus egyház válasza (tridentini zsinat: szervezeti megújulás, új szerzetesrendek, vallásháborúk és kompromisszumok).

A barokk művészet áttekintése:

- a barokk stílus jegyeinek bemutatása,
- a barokk kapcsolata a katolikus megújulás folyamatához.

4.3 A kontinentális abszolutizmus és a parlamentáris monarchia megszületése Angliában

Középszint

A francia abszolutizmus XIV. Lajos korában:

- a Napkirály államának és nagyhatalmi politikájának jellemzői.

A alkotmányos monarchia működése:

- a polgári jogállam születése, és az alkotmányos monarchia rendszere.

4.4 A tudományos világkép átalakulása, a felvilágosodás

Középszint

A felvilágosodás legjelentősebb gondolatai és főbb képviselői – források alapján:

- a tudományos világkép kialakulása a koraújkorban (kopernikuszi fordulat, természettudományok létrejötte),
- a felvilágosodás alapvető szellemi irányzatai, legfőbb képviselői és alkotásai,
- a francia felvilágosodás áramlatai, társadalmi és politikai hatásai.

5. Magyarország a Habsburg Birodalomban

5.1 A mohácsi csata és az ország három részre szakadása

Középszint

A mohácsi vész:

- a Mohácshoz vezető út,
- a mohácsi csata és következményei.

Az ország három részre szakadása:

- a kettős királyválasztástól az Erdélyi Fejedelemség születéséig (1526–1570),
- a három országrész berendezkedésének főbb jellemzői.

Végvári küzdelmek:

- a Török Birodalom helyzete a XVI. században,
- a török terjeszkedés magyarországi állomásai, a várháborúk kora,

- hódoltság és a végvárok élete, mindennapjai.

5.2 Az Erdélyi Fejedelemség virágkora

Középszint

Erdély helyzete, lehetőségei és korlátai:

- Erdély földrajzi és regionális helyzete,
- az erdélyi államiság jellemzői (az erdélyi rendek és a fejedelem viszonya, állandó külpolitikai fenyegetettség, viszonylagos belpolitikai önállóság),
- változó mozgástér a nagyhatalmak között – Erdély virágkorának és hanyatlásának főbb szereplői és állomásai.

Erdély sajátos etnikai és vallási helyzete:

- Erdély: négy nép és három nemzet,
- Erdély vallási, felekezeti viszonyai.

5.3 A török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc

Középszint

A Rákóczi-szabadságharc kitörésének okai:

- a török kiűzésének az ára (Habsburg abszolutizmus előretörése, rendi és vallási sérelmek, növekvő társadalmi elégedetlenség, népi mozgalmak),
- a Rákóczi-szabadságharc kitörésének közvetlen előzményei.

A Rákóczi-szabadságharc fordulópontjai.

Kölcsönös engedmények a szatmári békében:

- a Rákóczi-szabadságharc kimenetele,
- a szatmári béke „pontjai”, a kölcsönös engedmények okai és következményei.

5.4 Magyarország a XVIII. századi Habsburg Birodalomban

Középszint

Demográfiai változások, nemzetiségi arányok alakulása:

- az új honfoglalás: a népmozgások és a betelepítések főbb jellemzői és irányai,
- demográfiai és etnikai változások a XVIII. századi Magyarországon.

Mária Terézia és II. József:

- Mária Terézia és II. József uralkodása, legfontosabb rendeleteik,
- a felvilágosult abszolutizmus és a magyar rendek viszonya.

5.5 Művelődés, egyházak, iskolák

Középszint

A hazai reformáció és a barokk kultúra kiemelkedő alakjai és alkotásai:

- a magyarországi reformáció és katolikus megújulás legfőbb állomásai, meghatározó alakjainak tevékenysége (Károli Gáspár, Pázmány Péter),
- a protestáns és a katolikus hitélet alapvonásai, a magyarországi egyházak szervezeti felépítése, szellemi központjai,
- protestáns művelődés és a barokk művészet legfontosabb helyszínei, alkotói.

6. A polgári átalakulás, nemzetállamok és az imperializmus kora

6.1 A francia polgári forradalom politikai irányzatai, az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata

Középszint

Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatának elemzése:

- a polgári szabadságjogok,
- a népfelség elvének érvényesülése a kiáltványban.

6.3 A XIX. század eszméi

Tartalmi elemek

A főbb eszmeáramlatok (liberalizmus, nacionalizmus, konzervativizmus és szocializmus) alapvető elgondolásainak áttekintése források és ábrák feldolgozásával:

- az egyes irányzatok jellemzőinek felismerése,
- az egyes irányzatok társadalmi hátterének vizsgálata.

A legfontosabb állam- és alkotmányjogi fogalmak:

- alkotmány, parlament, képviselői rendszer, szavazati jog, hatalommegosztás.

6.4 Az ipari forradalom és következményei

Középszint

Az ipari forradalom kibontakozásához vezető tényezők feltárása és az ipari forradalom egyes szakaszai főbb jellemzőinek értelmezése források, térképek, grafikonok és képek alapján:

- a mezőgazdaság, a könnyűipar, a nehézipar egymásba kapcsolódó fejlődése,
- a közlekedés forradalma,
- egy feltaláló és találmánya.

Az ipari forradalom teremtette ellentmondások feltárása írott források, ábrák és képek alapján:

- a környezet átalakításának pozitív és negatív hatásainak kölcsönhatása,
- a találmányok és a mindennapi élet,
- a nagyipari munkásság létrejötte,
- a környezet rombolása és építése,
- a nyomor és az életkörülmények javulása,
- műveletlen tömegek és a tömegek művelődése.

6.5 Nagy hatalmak és katonai-politikai szövetségek a századfordulón

Középszint

Az USA nagyhatalommá válásának nyomon követése térképek, források és vázlatok feldolgozásával:

- az amerikai polgárháború gazdasági, társadalmi és alkotmányos vonatkozásai,
- az amerikai gazdasági fellendülés összetevői, az amerikai expanzió a világban.

A német egységmozgalom nyomon követése térképek, források és vázlatok feldolgozásával: – a német egységmozgalom folyamata.

Tematikus térképek, szöveges források és ábrák feldolgozása révén a balkáni helyzet megértése és elemzése:

- a Balkán etnikai, vallási sokszínűsége, gazdasági és társadalmi elmaradottsága,
- nemzeti törekvések a Balkánon,
- a keleti kérdés problematikája,
- az Osztrák–Magyar Monarchia Balkán-politikájának elemzése.

6.6 Tudományos, technikai felfedezések, újítások és következményeik

Középszint

Forrásrészletek, tematikus térképek és ábrák feldolgozásával a második ipari forradalom jellemző vonásainak (tőkekoncentráció, új iparágak, tudomány szerepe stb.) elemzése:

- a második ipari forradalom technikai és tudományos összetevői,
- az ipari forradalom hatása az ipar szerkezetére és az egyenlőtlen fejlődésre,
- a környezet fokozódó tisztításának bemutatás és elemzése,
- a technikai fejlődés hatására a mindennapok gyors átalakulása, s az ebből eredő pozitív és negatív követelmények elemzése.

7. A polgári átalakulás kezdetei és kibontakozása Magyarországon

7.1 A reformmozgalom kibontakozása, a polgárosodás fő kérdései

Középszint

A reformkor fő kérdései:

- a hazai gazdaság az 1810-es, 20-as években, a mezőgazdasági ártermelés lehetőségei és nehézségei,
- Magyarország politikai és társadalmi helyzete a reformkor kezdetén (rendi ellenzékiesség és sérelmi politika, a birtokos nemesség helyzetének és gondolkodásának átalakulása, a parasztság differenciálódása, polgárosodás és városiasodás kezdetei, éledező nemzeti, nemzetiségi mozgalmak),
- a polgári átalakulás és nemzetté válás programjának legfontosabb elemei, akadályai (a reformokat támogató és azokkal szembenálló társadalmi és politikai csoportok, az udvar ellenállása),
- a haza és haladás programja, a reformellenzék főbb gondolatai (polgári átalakulás, érdekegyesítés, a paraszti jogfosztottság felszámolása, a jobbágyfelszabadítás útjai, a hazai gazdaság fejlődési feltételeinek javítása, magyar nyelv és kultúra ügye),
- a reformkor legfontosabb eseményei és szereplői,
- a reformországgyűlések eseményei, főbb eredményei és kudarcai.

Széchenyi és Kossuth reformprogramja:

- Széchenyi reformkori pályafutása, főbb művei, reformgondolatai és gyakorlati tevékenysége,
- Kossuth Lajos reformtevékenysége, a polgárosult köznemesség vezette polgári átalakulás és nemzetteremtés útja,
- Széchenyi és Kossuth vitája (színterei, vitapontok, személyiségük, szembenállásuk okai).

7.2. A reformkori művelődés, kultúra

Középszint

A korszak kulturális életének főbb jellemzői:

- a reformkor kiemelkedő költői, írói, képzőművészei, zeneszerzői és legismertebb alkotásaik,
- a művészek közéleti szerepvállalásai és a nemzeti kultúrát formáló hatásuk.

7.3 A polgári forradalom

Középszint

A pesti forradalom eseményeinek bemutatása:

- az 1848. március 15.-ei események részletes bemutatása, megjelenítése.

Az áprilisi törvények jelentősége és fontosabb pontjainak elemzése:

- az „áprilisi alkotmánynak” a polgári társadalom kialakulását biztosító törvényei,
- a politikai berendezkedésre és az ország státusára vonatkozó cikkelyek,
- az áprilisi törvények megvalósulása, történelmi jelentősége.

7.4 A szabadságharc

Középszint

A főbb hadjáratok, a katonai erőviszonyok:

- a szabadságharc eseménytörténetének szakaszai (nemzeti önvédelem a horvát, az osztrák és az osztrák–orosz intervenció ellen),
- a szabadságharc hadtörténetének csomópontjai (téli és erdélyi hadjárat, tavaszi hadjárat, orosz–osztrák támadás és a szabadságharc bukásának legfőbb állomásai).

A Függetlenségi Nyilatkozat megszületésének politikai körülményei:

- a Függetlenségi Nyilatkozat szövegének vizsgálata,
- keletkezésének körülményei, kül- és belpolitikai hatásai.

A vereség okai:

- a szabadságharc vereségének okai (ellenséges túlerő, a politikai és hadvezetés nézeteltérései, nagyhatalmi támogatás hiánya).

7.5 A kiegyezés előzményei és megszületése

Középszint

A kiegyezés megszületésének okai:

- a Kiegyezés létrejöttének mozgatórugói (a katonai diktatúra és a centralizációs politika kudarca, a Habsburg Birodalom nemzetközi helyzete, a magyar társadalom és gazdaság helyzete, a passzív ellenállás nehézségei).

A kiegyezés tartalma és értékelése:

- a dualista államrendszer a kiegyezési törvény alapján,
- a kiegyezés mellett és ellen szóló érvek, Kossuth és Deák vitája.

7.6 Gazdasági eredmények és társadalmi változások a dualizmus korában

Középszint

Kibontakozó ipar, fejlődő mezőgazdaság és a közlekedés:

- gazdasági fejlődés jellemzői a dualizmus korában, az ipari forradalom színterei,
- Magyarország és a világ gazdaság,
- a monopolkapitalizmus jelenségei hazánkban,
- az állam növekvő befolyása és a liberális gazdaságpolitika,
- a népesedés és foglalkozási megoszlás Magyarországon a századfordulón.

Budapest világvárossá fejlődése:

- Budapest születése és világvárossá válásának legfőbb állomásai,
- a Millennium főbb eseményei.

Az átalakuló társadalom sajátosságai:

- a dualista társadalom rétegei,
- hagyományos, új és átalakuló elemek a társadalomban.

Nemzetiségek a dualizmus korában:

- nemzetiségek arányai, főbb törekvéseik,
- a magyar állam nemzetiségi politikájának alapvonásai a dualizmus korában.

7.7 Az életmód, a tudományos és művészeti élet fejlődése

Középszint

Az életmód változásai a századfordulón:

- a modern városfejlődés és a vidéki városok arculata,
- társadalmi rétegek és életformák a századfordulón,
- a dualizmuskori emberek, csoportok anyagi kultúrája, szokásai, életmódja egy-egy társadalmi réteg mindennapjait, életkörülményeit bemutató források alapján.

A tömegkultúra néhány jelensége Magyarországon:

- a divat, a szórakozás, a sport jellemzői a századfordulón,
- a tömegtájékoztatás kialakulása, a sajtó társadalmi szerepe.

A magyar tudomány és művészet néhány kiemelkedő személyisége:

- a hazai természettudomány és technika történetének néhány, a nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő találmányának (torziós inga, dinamó, trafó, porlasztó) ismertetése a vonatkozó források alapján,
- a dualizmuskori építészet legfőbb alkotásai (Országház, Operaház, Millenniumi emlékmű, Iparművészeti Múzeum) a képzőművészet irányzatai (historizmus, romantika, realizmus, szecesszió).
- a századelő zenei és irodalmi életének meghatározó alakjai (Bartók, Kodály, Ady).

8. Az első világháborútól a kétpólusú világ felbomlásáig

8.1 Az első világháború jellege, jellemzői; a Párizs környéki békék

Középszint

A világháború jellemzőinek (gépi háború, hadigazdaság, állóháború stb.) elemzése írásos és képi források, valamint térképvázlatok, ábrák alapján:

- a szembenálló felek gazdasági fejlettsége, erőviszonyai, háborús tervei,
- villámháborúból állóháború,
- a háború hatása a gazdaságra és a hátország lakóira.

Térképvázlatok, diagramok és szöveges források alapján a területi változások nyomon követése, s ezek összevetése az etnikai viszonyokkal:

- a békekötés területi vonatkozásai,
- a győztesek kinyilatkoztatott céljai (nemzeti önrendelkezés) és a valóság. Kisebbségvédelmi rendelkezések.

8.2 A gazdaság és a társadalom új jelenségei a fejlett világban

Középszint

Szövegek, képek, filmek és ábrák segítségével elemezni a technikai fejlődés társadalom-, életmód-átalakító tevékenységét:

- a modern világ mindennapjai,
- a társadalmi szerkezetátalakulása a fejlett világban.

Szövegek, képek, statisztikák és képek segítségével feldolgozni a női egyenjogúságért vívott küzdelem állomásait és jellegzetességeit. A folyamat összevetése a kor politikai és eszméramlataival:

- életmódváltás, új és régi női szerepek,
- a női egyenjogúságért vívott küzdelem áttekintése. A küzdelem formái és sajátosságai.

8.4 Az USA és az 1929–33-as gazdasági válság

Középszint

Írásos források, diagramok, statisztikák és fotók feldolgozásával a világgazdasági válság kialakulása okainak feltárása:

- az állami beavatkozás kérdése,
- a világgazdaság beszűkülése.

Írásos források és ábrák alapján a válság legfőbb gazdasági (visszaesés, gazdasági modernizáció stb.) és társadalmi (munkanélküliség, nyomor, szélsőségek felerősödése stb.) következményeinek elemzése:

- hitelválság, ipari válság és mezőgazdasági válság,
- munkanélküliség, nyomor, a szélsőségek megerősödése a világban.

8.5 A nemzetiszocializmus hatalomra jutása és működési mechanizmusa

Középszint

Dokumentumok alapján a náciizmus alapvető sajátosságainak (totális állam, antiszemitizmus, gazdaságpolitika) elemzése.

Írásos források feldolgozásával a náci ideológia elemzése, az ellenmondások, a módszerek, a szándékok feltárása:

- a náci fajelmélet,
- a demagógia kimutatása a náci ideológiában.

Írásos források, fotók, filmek elemzése révén a náci propaganda módszereinek, céljainak feltárása, elemzése és értékelése:

- a tömeg kezelése,
- a modern média eszközei a náciizmus szolgálatában,
- az erőszak szerepe a náci propaganda sikerében.

8.6 A bolsevik ideológia és a sztálini diktatúra az 1920–30-as években

Középszint

Írásos források, ábrák és fotók elemzésével a bolsevik hatalomátvétel okainak feltárása, az ellentétes felfogások szembesítése:

- az orosz társadalom és gazdaság sajátosságai,
- a háború kiélezte ellentétek,
- a bolsevik hatalomátvétel.

Írásos források és képek (fotók, filmek) feldolgozásával a sztálini diktatúra működésének elemzése:

- a sztálini gazdaságpolitika hatása a mezőgazdaságra és az iparra,
- a félelem állama: koncepciók percek, kitelepítések és munkatáborok.

8.7 A második világháború előzményei, jelentős fordulatai

Középszint

A világháború előzményei.

Írásos források, képek (fotók és filmek), tematikus térképek, kronológiák feldolgozása révén a háború főbb eseményei jelentőségének elemzése:

- A háború vázlatos áttekintése a főbb események kiemelésével.

Írásos források, képek (fotók és filmek) és tematikus térképek feldolgozása alapján a háború főbb jellemzőinek vizsgálata:

- a háború jellegének elemzése,
- a háború gazdasági és haditechnikai vonatkozásainak vázlatos áttekintése.

A holocaust.

8.8 A hidegháború és a kétpólusú világ jellemzői

Középszint

Írásos források, tematikus térképek, kronológiák és ábrák feldolgozása révén az ENSZ kialakulásának, működésének és szerepének megismerése:

- az ENSZ kialakulása, politikai szerepe a világpolitikában,
- az ENSZ felépítése és működési mechanizmusa.

Nemzetközi konfliktusok a hidegháború idején.

8.9 A szocialista rendszerek bukása

Középszint

Írásos és képi (fotó, film, karikatúra, plakát) források, statisztikák és ábrák feldolgozása révén a szovjet blokk jellemzőinek elemzése:

- a szovjet gazdasági modell kelet-közép-európai kényszerű átvételei,
- különbségek térben és időben a szocialista táboron belül.

Írásos és képi (fotó, film, karikatúra, plakát) források, statisztikák és ábrák feldolgozásával a szocialista rendszer összeomlásának nyomon követése, a szerteágazó okok elemzése:

- a rendszerváltás békés és erőszakos formái – gazdasági, társadalmi és politikai összetevők.

9. Magyarország története az első világháborútól a második világháborús összeomlásig

9.1 Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása és következményei

Középszint

Írásos dokumentumok és térképek alapján a trianoni béke elemzése területi, jogi és politikai szempontból:

- a trianoni béke területi vonatkozásai,
- Magyarország politikai és katonai helyzete a békében.

Írásos források, statisztikák és tematikus térképek feldolgozásával a trianoni béke etnikai és gazdasági következményeinek elemzése:

- az államhatárok és az etnikai viszonyok összevetése,
- a közvetlen gazdasági hatások elemzése (pl. nyersanyag és feldolgozóipar elvágása),

- a térség egészét érintő távlati hatások elemzése (autarkias gazdaságok, lassúbb gazdasági fejlődés stb.).

9.2 A Horthy-rendszer jellege és jellemzői

Középszint

Írásos források, statisztikák és tematikus térképek alapján a konszolidáció folyamatának elemzése:

- gazdasági konszolidáció,
- politikai konszolidáció.

9.3 Művelődési viszonyok és az életmód

Középszint

Írásos források, képek, filmrészletek és karikatúrák alapján a társadalmi és életmódbeli változások elemzése:

- az új és a régi társadalom együttlélése,
- a modern világ életvitelének (autó, mozi stb.) megjelenése.

9.4 A magyar külpolitika mozgástere, alternatívái

Középszint

Írásos források, tematikus térképek és statisztikák alapján a magyar külpolitika elemzése gazdasági, ideológiai és politikai szempontból:

- a magyar külpolitika és a revízió,
- a külpolitika gazdasági vonatkozásai,
- a magyar külpolitika ideológiai vetülete.

9.5 Magyarország részvétele a világháborúban

Középszint

Írásos források, térképek, képek és filmrészletek alapján a világháborús magyar katonai részvétel elemzése:

- a háborúba való belépés körülményei,
- a magyar hadsereg állapota,
- a Szovjetunió elleni háború és katonai következményei.

9.6 A német megszállás és a holocaust Magyarországon

Középszint

Írásos források, statisztikák és tematikus térképek alapján Magyarország háborús katasztrófába sodródásának elemzése:

- a német megszállás,
- a térség katonapolitikai helyzete.

Írásos források, képek és filmrészletek alapján a magyar zsidóságot ért tragédia összetevőinek elemzése:

- gettókba kényszerítés,
- deportálás,
- a budapesti zsidóság sorsa,
- cigányholocaust.

10. Magyarország 1945-től a rendszerváltozásig

10.1 A szovjet felszabadítás és megszállás

Középszint

Harci cselekmények:

- Budapest körülzárása és ostroma,
- az ostromgyűrű áttörésére tett sikertelen kísérletek,
- a szovjet hadsereg katonáinak magatartása a magyar lakossággal szemben,
- a szovjet hadsereg jelenlétének politikai és gazdasági következményei.

A háborús veszteségek:

- emberáldozatok és veszteségek: elesettek, deportáltak, kivégzettek, civil áldozatok; hadifoglyok, emigráltak; meg nem születettek,
- anyagi károk: nemzeti vagyon, ipari és közlekedési létesítmények, állatállomány.

10.2 A határon túli magyarság sorsa (csak középszinten)

Középszint

A második világháború után kialakult nemzetközi helyzet hatása a magyar kisebbségek helyzetére:

- Csehszlovákia és Jugoszlávia nagyhatalmi megítélése,
- a külpolitikai érdekek hatása a román kormány nemzetiségi politikájára.

A magyar lakosság sorsa a második világháború utáni években:

- erőszakos atrocitások,
- a magyarságot sújtó politikai döntések,
- az üldözés és a hátrányos megkülönböztetés következményei.

10.3 A kommunista diktatúra kiépítése és működése

Középszint

A pártállami rendszer kiépítése és működése.

A diktatúra mindennapjai:

- a totális politikai elnyomás eszközei és módszerei,
- a lakosságot sújtó, a mindennapi életet megkeserítő intézkedések.

10.4 Az 1956-os forradalom és szabadságharc

Középszint

A forradalom előzményei:

- Rákosi Mátyás bukása,
- a Nagy Imre körül szerveződő politikai ellenzék,
- a lengyel események hatása Magyarországon.

A forradalom kitörése és győzelme:

- az október 23-i események,
- a szovjet csapatok beavatkozása,
- a fegyveres harc kibontakozása,
- a sztálinista rendszer politikai és erkölcsi bukása.

A forradalom leverése és a megtorlás:

- a forradalom eredményeinek megszilárdítása érdekében tett lépések,
- a második szovjet beavatkozás,
- a Kádár-rezsimmel szembeni politikai ellenállás,
- a kommunista diktatúra helyreállítása és a megtorlás.

10.5 A Kádár-rendszer jellege, jellemzői

Középszint

Kádár János hatalmának megszilárdítása:

- a pártállami viszonyok helyreállítása,
- a politikai ellenfelek kiiktatása, megsemmisítése vagy megfélemlítése,
- a társadalmi ellenállás megtörése,
- a „szocializmus alapjainak lerakása”.

Eltávolodás a szovjet modelltől:

- a diktatúra módszereinek finomítása,
- az új gazdasági mechanizmus,
- részvétel Csehszlovákia lerohanásában,
- változások Kádár János személyes megítélésében idehaza és külföldön.

10.6 A rendszerváltozás

Középszint

A szocializmus válsága:

- megoldhatatlan gazdasági problémák,
- a társadalmi elégedetlenség növekedése,
- a Szovjetunió nagyhatalmi helyzetének megroppanása,
- az MSZMP válsága,
- a politikai ellenzéki mozgalmak szerveződése és fellépése.

A III. Köztársaság megszületése:

- az állampárton belüli reformerők aktivizálódása,
- az Ellenzéki Kerekasztal létrejötte,
- a hatalom és az ellenzék közötti tárgyalások eredményei,
- a Köztársaság kikiáltása,
- az 1990. évi parlamenti választás,
- a szovjet csapatok távozása.

11. A jelenkor

11.1 A közép-európai régió jellemzői, távlatai, a posztszovjet rendszerek problémái

Középszint

- Gazdasági szerkezetváltás; gazdasági válság.
- A rendszerváltozás utáni magyar gazdaság; a válság következményei.
- A politikai rendszer átalakulása; többpártrendszer, demokratizálódás.
- Nemzeti-etnikai konfliktusok; az államhatárok átrendeződése (Csehszlovákia, Jugoszlávia).
- A volt NDK sajátos helyzete.
- Az európai integrációhoz való csatlakozás feltételei, távlatai.

11.2 Az európai integráció története

Középszint

- Az „integráció” tartalma (*a munkaerő, a szolgáltatások, az áruk és a tőke szabad forgalma; oktatási, tudományos és kulturális együttműködési programok, jogrendszer stb.*).
- Nemzeti sajátosságok, a tagállamok kormányainak hatásköre.
- Az Európai Unió intézményei (*az Európai Tanács, az Európai Bizottság, az Európai Parlament, a Miniszterek Tanácsa, az Európai Bíróság és az Európai Számvevőszék*).
- A döntési mechanizmusok főbb elemei; gyakorlata.
- „*Centrum-periféria*” az Európai Unióban. A támogatások rendszere.

11.3 A „harmadik világ”

Középszint

- A gyarmati múlt öröksége.
- A „harmadik világ” helye a világgazdaságban.
- Különbségek a „harmadik világ” országai között (*gazdasági mutatók, politikai berendezkedés, egészségügy, oktatás stb.*).
- Polgárháborúk, háborúk, nemzeti, etnikai és vallási konfliktusok, terrorizmus – diktatórikus berendezkedés.
- Népesedésváltozás, szegénység, élelmezési válság.

- Az oktatás és egészségügy fejlesztésének nehézségei (*analfabetizmus, szakemberhiány, ivóvízhiány, védőoltások hiánya, AIDS stb.*).
- Szegénység és természeti tényezők.
- Nemzetközi összefogás: a segélyszervezetek tevékenysége, szociális programok.
- Adósságválság – megoldási kísérletek.
- Kivándorlás, menekültkérdés; a migráció problémája.

11.4 Fogyasztói társadalom; ökológiai problémák, a fenntartható fejlődés

Középszint

- A gazdasági növekedés és a fenntartható fejlődés összeegyeztetésének nehézségei.
- A környezetszennyezés forrásai és formái (*a levegő, a víz, a talaj károsodása*).
- Látható és láthatatlan szennyezések (*gázok, gőzök, olajszennyeződés, egyéb vegyipari melléktermékek, radioaktivitás*).
- Az ózonlyuk, az üvegházhatás és a globális felmelegedés következményei.
- Az oxigénkészletek és ivóvízkészletek veszélyeztetettségének mértéke.
- A hulladék elhelyezésének problémája (*veszélyes hulladékok*).
- A hulladék újrafelhasználásának feltételei (*szelektív hulladékgyűjtés, korszerű technológia*).
- A nemzetközi összefogás lehetőségei és nehézségei.
- A zöldek mozgalma; környezetvédő szervezetek (*céljaik, tevékenységük, eszközeik*).
- A zöld mozgalmak nemzetközi kapcsolatai, szervezetei (*pl. zöld frakció az Európai Parlamentben vagy a Green Peace mozgalom*).

11.5 A globális világ kihívásai és ellentmondásai (csak középszint)

Tartalmi elemek

- A gépi-technikai tömegkultúra; a szabadidő eltöltésének új és legújabb változatai.
- A kommunikáció új formái (*e-mail, Internet, mobil, SMS*).
- Az információs-kommunikációs technológia (ICT) mindennapi szerepe.
- Divat és tömegtermelés – a kultúra és a fogyasztás uniformizált jelenségei a jóléti társadalmakban (*plaza, hipermarket, wellness, multiplex, McDonald's stb.*).
- A televíziós tömegkultúra jellegzetességei (*szórakoztató ismeretterjesztés, sorozat, talk show, nyereményjáték, szappanopera, thriller, akciósorozat, valóságshow stb.*).
- A modern tömegkultúra erőszak-központúsága (*filmek, játékok, reklámok*).
- A reklámok szerepe a fogyasztói társadalom szokásrendjének alakításában (*reklámstereotípiák, a figyelemfelkeltés eszközei; állandó akciók és nyeremények*).
- A tömegkommunikáció, a médiák, (*a sajtó, a rádió, a televízió, az Internet*).

12. A mai magyar társadalom és életmód

12.1 Alapvető állampolgári ismeretek

Középszint

- Emberi jogok, diákjogok, gyermekjogok.
- Az emberi jogokat kinyilatkoztató történelmi dokumentumok (*Az Egyesült Államok Függetlenségi Nyilatkozata, az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata*).
- Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (*ENSZ*).
- A jogok és kötelességek összefüggése.
- A jogok korlátai (*mások jogai, bűncselekmény, rendkívüli jogrend stb.*).
- A jogegyenlőség elve.
- Az állampolgári kötelességek (*törvénytisztelet, adókötelezettség*).

12.2 Etnikumok és nemzetiségek a magyar társadalomban

Középszint

- A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek (*történelmi háttér, létszám*).
- A nemzeti és etnikai kisebbségek lakóterületei.
- A kisebbségi törvény legfontosabb előírásai.
- A kisebbségi önkormányzatok megalakítása.
- A kisebbségi önkormányzatok működése (*szervezet, tevékenység, jogkör*).
- A kisebbségvédelem országos intézményei (*Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, kisebbségi ombudsman*).
- A kisebbségi kultúra ápolásának feltételei és intézményei (*oktatási intézmények, kulturális egyesületek, civil szervezetek, anyaországi kapcsolatok*).

12.4 A parlamenti demokrácia működése és az önkormányzatiság

Középszint

- A választójog: az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választás.
- Az országgyűlési választások jellemzői (vegyes választási rendszer: egyéni választókerületek, illetve pártlisták; az 5%-os küszöb, érvényességi feltételek, egy, illetve két forduló).
- Kormányalakítás; kormánypárt(ok) és ellenzék – a koalíciós kormány fogalma.
- Az Európai Parlament képviselőinek megválasztása Magyarországon.
- A köztársasági elnök tisztsége.
- Az önkormányzatok helye az államszervezetben.
- Az önkormányzatok szervezeti felépítése.
- Az önkormányzatok feladatai, kötelezettségei, jogai.
- Az önkormányzati választások.

12.5 Társadalmi, gazdasági és demográfiai változások

Középszint

- A népesség számának alakulása az utolsó fél évszázadban.
- Az átlagéletkor alakulása Magyarországon az utolsó fél évszázadban.
- A népességfogyás okai, méretei az utolsó két évtizedben.
- Jellemző halálokok az utóbbi két évtizedben.
- A gyermekvállalás, -nevelés támogatási rendszere a mai Magyarországon.
- Az elöregedett társadalmak sajátos problémái (*a nyugdíjasok aránya növekszik a foglalkoztatottakéhoz képest, a nyugdíjak fedezete csökken, a nyugdíjkorhatár kiterjesztése, növekvő egészségügyi kiadások stb.*).
- Az aprófalvak, kistérségek elnéptelenedésének okai a mai Magyarországon.
- A városiasodás az elmúlt fél évszázadban.
- Nyomor és hajléktalanság a mai Magyarországon; karitatív szervezetek.